

BENZERLİKLERİ VE FARKLILIKLARI İLE TÜRK-JAPON MODERNLEŞME SÜREÇLERİ

Emine ERDEN KAYA*

Öz

Modernleşme, her toplumun kendine özgü siyasi, ekonomik, kültürel birikimlerinin etkisiyle şekillenen benzersiz bir dönüşüm sürecini ifade etmektedir. Modernleşme kavramı, özellikle 17. yüzyıldan itibaren Batı merkezli gelişmelerle popülerleşmiş ve siyasi elitler tarafından çeşitli şekillerde uygulanmıştır. Batı merkezli modernleşmeyi hedefleyen Türk ve Japon toplumları da bu süreçte sosyal, ekonomik ve siyasi alanlarda önemli değişimler yaşamıştır. Ayrıca, bu dönüşüm farklı dinamikler ve tarihi arka planlardan da etkilenmiştir. Türkiye’de modernleşme, Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde başlayıp Cumhuriyet dönemiyle devam eden köklü bir dönüşüm süreci olarak şekillenmiştir. Bu süreç, Batı’nın model alınmasını ve toplumsal yapının köklü bir şekilde değiştirilmesini içermektedir. Japonya’da ise modernleşme, Meiji Restorasyonu döneminde ivme kazanmış; Batı teknikleri ve yöntemleri benimsenirken geleneksel yapıları koruma çabasıyla yürütülmüştür. Japon modernleşmesi, Batı etkisi altında gelişirken milli değerlerin ve geleneksel yapının korunmasıyla şekillenmiştir. Bu çalışmada, Türk ve Japon modernleşme süreçleri, tarihsel evreleri ve uygulanan reformlar çerçevesinde incelenmiş; iki ülkenin bu süreçteki benzerlikleri ve farklılıklarını ortaya koymak temel amaç edinilmiştir. Bu nitel incelemede, betimsel ve karşılaştırmalı tarih analizi yöntemleri kullanılmıştır.

* Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi, Merzifon İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, emineerdenkaya@gmail.com, Amasya/Türkiye

Anahtar Kelimeler: Türk modernleşmesi, Japon modernleşmesi, Meiji Restorasyonu, Reformlar

TURKISH-JAPANESE MODERNIZATION PROCESSES WITH THEIR SIMILARITIES AND DIFFERENCES

Abstract

Modernization is a unique transformation process shaped by each society's distinct political, economic, and cultural heritage. Modernization became popular, particularly from the 17th century onward, in connection with Western-centered developments and was implemented in various ways by political elites. Turkish and Japanese societies, which aimed for Western-centered modernization, also experienced significant social, economic, and political changes throughout this process. Moreover, this transformation was influenced by different dynamics and historical backgrounds. Modernization emerged as a profound transformation process in Turkey that began in the late Ottoman Empire and continued during the Republican era. This process involved adopting Western models and fundamentally changing the social structure. In Japan, on the other hand, modernization gained momentum during the Meiji Restoration and was carried out to preserve traditional structures while adopting Western techniques and methods. Japanese modernization developed under Western influence while maintaining national values and preserving traditional structures. This study examines the modernization processes of Turkey and Japan within the framework of historical stages and implemented reforms. The primary aim is to identify the similarities and differences between the two countries in this process. This qualitative study employs descriptive and comparative historical analysis methods.

Keywords: Turkish modernization, Japanese modernization, Meiji Restoration, Reforms

1. GİRİŞ

Her toplum modernleşme sürecinde farklı bir dönüşüm geçirmiştir. Bu dönüşümde dil, din, etnik köken, kültürel ve tarihsel kodların etkisi büyüktür. Siyaset biliminde, modernleşme olgusu her zaman ayrı bir başlıkla değerlendirilen ve önemli bir akademik birikimin olduğu bir alandır. Bu nedenle

modernleşmeyi siyasetten, siyasi tarihten ve siyasi kültürden ayırarak düşünmek de mümkün görünmemektedir. Modernleşme süreçlerini yöneten kadroların genellikle ülkeleri yöneten siyasi elitler olması da bu görüşü doğrulamaktadır. Özellikle, 17. yüzyıldan sonra, Avrupa merkezli siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmelerin etkisiyle modernleşme ivme kazanmış ve hızlanan yenileşme ve değişme hareketleriyle paralel olarak gelişmiştir. Orta Çağ'ın birçok alanda gelişimi sınırlayıcı etkisine karşı bir tepki olarak ortaya çıkan bu süreç, ekonomik, siyasi ve sosyal dönüşümlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu dönüşümler, eskiyi reddetmeyi ve yeniye yüceltmeyi yaygın hale getirmiştir.

Ulus-devletlerin bir idari model olarak dünya genelinde hızla yayılması, daha karmaşık bir yapıya sahip olan imparatorluk düzeninin ardından, yeni devletlerin tasarımı baştan planlamayı zorunlu kılmıştır. Yönetim, eğitim, sağlık, hukuk, aile ve hatta kılık kıyafet gibi birçok alan bu yeniden yapılanma sürecinden etkilenmiştir. Ancak, bu noktada bir standart olarak Batı toplumlarının geçirdiği dönüşümler örnek alınmıştır. “Batı tipi” olarak adlandırılan ve belirli yenileşme merhalelerinden geçerek olgunlaşacağına inanılan modernleşme süreçleri şekillendirilmiştir. 19. ve 20. yüzyıllarda, “milli kimlik, kendi kaderini tayin etme ve milliyetçilik” gibi kavram ve ideolojilerin etkisinin artması, özellikle büyük dünya savaşları sonrası sayıları hızla artan ulus-devletlerde modernleşme evrelerini gerekli hale getirmiştir. Dünyanın uygar ve ileri toplumlarıyla entegre olmak ve geri kalmamak için bu dönüşümü gerçekleştirme arzusu, siyasi elitlerin gündeminde önemli bir yer tutmuş, ulus-inşa süreçlerini oldukça meşgul etmiştir. Daha çok bir model olarak uygulanan Batı tipi modernleşme evreleri, değişime hazır olmayan toplumlar için sancılı ve dirençli süreçlere yol açmıştır. Ancak, lider elitlerin kararlı politikaları ve zorlayıcı uygulamaları, bu sancıların bastırılmasına sebebiyet vermiştir. Bununla birlikte, geleneksel olan ve bilinmeyen tehdit olarak gören toplumlar için modernleşme süreç, sürekli

ilerleyen doğrusal bir çizgiden ziyade, inişli çıkışlı, hatta zaman zaman geriye dönüşlerin yaşandığı bir güzergaha dönüşmüştür.

Bu noktada farklı toplumların modernleşme süreçleri, ancak kapsamlı, titizlikle hazırlanmış ve uzun soluklu çalışmalarla tam anlamıyla ortaya konulabilir. Bu bağlamda, nitel betimleme ve karşılaştırmalı yöntemler kullanılarak hazırlanan bu çalışmada, model olarak Türk ve Japon modernleşme süreçlerinin temel bileşenleri ele alınacaktır. Öncelikle, bu iki toplumun değişim ve reform süreçleri incelenecek, ardından karşılaştırmalı bir analiz yapılarak Türk ve Japon modernleşmesinin benzer ve farklı yönleri ortaya konulacaktır.

2. MODERNLEŞME: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

“Modern” kelimesi ilk kez 5. yüzyılda, Latince *modernus* olarak kullanılmıştır. Bu kavram, geçmişteki Romalı ve Pagan topluluklardan farklı olarak, çağa hâkim olan Hristiyanlığı ayırt etmek ve eski ile yeni arasındaki farklılığa vurgu yapmak amacıyla ortaya çıkmıştır. Zamanla “modern” kavramı, eskiden yeniye geçişin karşılığı olarak veya eski ile yeni arasındaki farkın simgesi haline gelmiştir. “Modern” kavramı, 17. yüzyıl ve Rönesans ile yaşanan dönüşümlerle sınırlandırılrsa da aslında her çağda yeni olanı ve yeni bilinç biçimlerini temsil eder (Habermas, 1994: 31-32). Webster sözlüğünde kavram, “çağdaş zamana ait olan, eski olmayan” şeklinde tanımlanır (Karpas, 2023: 9). 19. yüzyılda, “Batı” dünya tarihinin belirleyici gücü haline gelmiş ve Batı’ya ait yaşayış biçimi ile dünya görüşü, kendine benzemeyen, Doğu’yu öteki olarak belirlemiştir. Doğu’da Batılı olmak isteyenler ile Batı’da Doğu’nun Batılılaşmasını savunanlar ve değişimlere seyirci kalanlar, “modernleşme” ve “Batılılaşma” gibi kavramların oluşturulmasında etkili olmuştur. Bunun yanı sıra, bu süreçte yaşanan “kimlik” arayışı ve yeni kimlik yaratma çabası “modernlik”, “modernleşme”, “Batılılaşma” kavramlarının dolaşımını hızlandırmıştır (Akkol, 2008: 7-8).

Modernite (modernlik) kavramı, tarihsel olarak genellikle Batı tarihi, özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika bağlamında ele alınır (Wagner, 2001: s.5-6). Aynı zamanda, Batı'nın özgün dönüşüm sürecine de işaret eder. En erken 15. yüzyılın ortalarından itibaren Rönesans'ın getirdiği kültürel ve entelektüel canlanmayla başlamış; matbaanın icadı ve coğrafi keşifler, bilgi akışını hızlandırarak Avrupa'nın entelektüel yapısını kökten değiştirmiştir (Eisenstein, 1979: 25–30). Modernite, en geç ise 20. yüzyılın başlarında modernizm ve psikanalizin yükselişiyle tanımlanır. Ekonomik modernite, piyasa ve Sanayi Devrimleriyle, politik modernite ise 18. yüzyıl sonlarındaki Amerikan ve Fransız Devrimleriyle başlar. Bilimsel ve felsefi devrimler ise Kartezyen rasyonalizmden Görelilik Kuramı'na uzanan geniş bir zaman diliminde moderniteyi şekillendirir (Wagner, 2001: 5-6).

Modernleşme, sosyal bilimler alanında toplumsal yapının, kültürel normların, ekonomik ilişkilerin ve siyasal kurumların kapsamlı dönüşümünü ifade eden çok boyutlu bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Bu süreç; Aydınlanma düşüncesi, sanayileşme, rasyonelleşme ve bireyselleşme gibi temel unsurlarla karakterize edilir. Modernleşme, yalnızca kurumların yeniden yapılandırılmasını değil, aynı zamanda bireylerin kimliklerinin ve toplumsal ilişkilerin dönüşümünü de kapsar (Giddens, 1990: 33–35; Beck, 1992: 51). Max Weber'e göre ise modernleşme, toplumların geleneksel, mistik veya duygusal yönelimlerden , rasyonel, hesaplayıcı ve sistemik bir düzene geçiş sürecidir. Weber, modernitenin özünü "rasyonalite" (akılcılık) ve "dünyanın büyüünün bozulması" (Entzauberung) olarak tanımlar. Bu dönüşüm, ekonomik, bürokratik ve kültürel yapıların yeniden şekillendiği bir evrimdir (Weber, 2019: 123).

Modernleşme kavramı, toplumsal değişme süreçleriyle birlikte Batı dışındaki toplumların, Batılılaşma yönünde yaşadıkları toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel değişimleri içerir (Altun, 2011: 12,13). Modernleşme olgusunun ortaya

çıkışı ise daima tartışma konusu olmuştur. “Bilginin pratik maksatlarla organize edilmesi yani ilmi bilgilerle teknolojik gelişimin sağlanması” modernleşmenin en temel özelliğidir (Güngör, 2003: 31).

Modernleşme kuramı ise II. Dünya Savaşı sonrası dünyanın yeniden siyasi ve ekonomik olarak yapılanması ve yorumlanmasına bağlı olarak Batı düşünce sistemine girmiştir. Bu kuram, aynı zamanda Batı dışı toplumlara Batı’nın bakışını da yansıtır (Coşkun, 2012: 289). Modernleşme kuramı içinde kullanılan “gelişme” kavramı önemlidir ve bu kavram, “toplumsal değişim” süreçlerine atıfta bulunmaktadır. “Gelişme” aynı zamanda 19. yüzyıl pozitivist toplum kuramında önemli bir kavram olan ilerleme düşüncesinin ve onun etkilendiği evrimci yaklaşımın izlerini taşımaktadır (Durgun, 2010: 25). Bu noktada, Walt Rostow, evrimsel modernleşme teorisinde toplumların belirli aşamalardan geçerek modernleşeceği fikrini öne sürer. Bu kuram, toplumsal gelişmeyi evrensel bir süreç olarak sunar ve her toplumun aynı aşamalardan geçmesi gerektiğini savunur. Bu aşamalar, geleneksel toplumun tarım temelli statik yapısından (1. aşama) başlayarak, dış etkilerle ticari ve teknolojik altyapının geliştiği kalkışa hazırlık dönemi (2. aşama), sanayileşmenin hızlandığı kalkış aşaması (3. aşama), teknolojik özgünleşmenin ve ekonomik çeşitlenmenin gerçekleştiği olgunluk dönemi (4. aşama) ve nihayetinde tüketim mallarının egemen olduğu yüksek kütle tüketim çağına (5. aşama) uzanır (Rostow, 2004: 4-25). Bu teori Batı’nın gelişme modelini dünya çapında geçerli bir model olarak sunmuş ve modernleşme sürecinin bir evrim olduğunu ileri sürmüştür. Ancak bu yaklaşım, her toplumun aynı biçimde evrilmeyeceği ve farklı tarihsel koşulların modernleşme süreçlerini etkilediği eleştirileri karşılamıştır.

3.TÜRK MODERNLEŞMESİNİN ANA HATLARI

Türkiye’de, Batı’daki gelişmeleri takip ve taklit etmenin modernleşmeyi gerçekleştireceği inancı büyük destek görmüştür. Ayrıca, Türk modernleşmesi,

basitçe gelenekten kopuşun bir simgesi olarak da kabul edilebilir (Aktay, 2011: 346). Bu bağlamda altının çizilmesi gereken en önemli nokta, Türk modernleşmesinin Batı'da ortaya çıkan modernleşme sürecinin tarihsel gelişiminden bütünüyle kopuk ve ilgisiz bir biçimde doğmasıdır. Modernleşme, aynı zamanda devletin yegâne kurtuluş çaresi olarak görülmüş ve bir devlet politikası olarak tatbik edilmiştir (Durgun, 2010: 10). Her ne kadar süreklilik ve kopuşlarıyla birlikte analiz edilse de Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde yaşanan gelişmeler, değişimler, dönüşümler ve amaçlar farklılaşmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme sürecinin arkasında, Batı karşısında alınan yenilgilerden kaynaklanan bir iyileşme kaygısı bulunurken; Cumhuriyet döneminde modernleşme, bir amaç olarak benimsenmiştir. Cumhuriyet'in kurucu kadroları, modernleşmenin bütünsel bir süreç olarak görmüş ve Aydınlanma ideallerini gerçekleştirmeyi hedeflemiştir (Söğütü, 2008: 34). Şerif Mardin'in *Batıcılık* adlı makalesindeki tespitler, bu süreci anlamak açısından önemlidir. Mardin, Türkiye'de modernleşme ve Batılılaşma sürecinin kronolojisini şu başlıklarla özetlemektedir: "Batıcılığın ilk devresi, II. Mahmut dönemi ve Tanzimat'ın ilanı, 1856 Islahat Fermanı, II. Abdülhamit dönemi, II. Meşrutiyet dönemi, Atatürk ve Batıcılık, Atatürk'ün ölümünden sonra Batıcılığa karşı tepkiler"(Mardin, 2004: 9-19). Türk modernleşmesinde bu kronolojinin detayları büyük önem taşımaktadır.

Türkiye'nin modernleşme temelleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemine tekabül etmektedir. Modernleşme hareketlerinin başlangıcıyla ilgili farklı yorumlar bulunsada bu süreci III. Ahmet dönemine kadar götürmek mümkündür. Bu dönemde Osmanlı'da başlayan gerileme, devlet yöneticilerinin geleneksel yönetim anlayışını sorgulamalarına ve mücadele içinde oldukları Avrupa devletlerindeki değişimlere yönelmelerine neden olmuştur (Durgun, 2010: 71). Osmanlı devleti, 18. yüzyılda askeri alanda modernleşme girişimlerine başlamış, yüzyılın sonlarına doğru ise Avrupa'yı model alarak siyasi, idari ve

kültürel değişimlere yönelmiştir (Karpaz, 2022: 15). Fransız Devrimi'nin ardından, 1830'ların sonuna kadar olan dönemde Osmanlı İmparatorluğu; toprak, nüfus, ideoloji, yönetim, ekonomi ve uluslararası ilişkiler gibi birçok alanda hızlı değişimlere sahne olmuştur. Zürcher'e göre, bu değişimlere öncülük eden ilk hükümdar ise 1789'da tahta çıkan Sultan III. Selim'dir (Zürcher, 2011: 43). III. Selim'in *Nizam-ı Cedid* ordusunu kurma girişimi başarısızlıkla sonuçlanmış, yeniçeriler tarafından tahttan indirilerek öldürülmüştür. Onun ardından II. Mahmut'un *Eşkinici* olarak bilinen eyalet ordusu kurma girişimi de yeniçeriler tarafından tepkiyle karşılanmış, ancak bu defa bu gelişmeler yeniçeri ocağının tamamen ortadan kaldırılmasıyla sonuçlanmıştır (Hakov, 2004, s.39). III. Selim döneminde askeri kuruluşları örnek almakla başlayan modernleşme süreci, II. Mahmut döneminde daha kapsamlı reformlarla devam etmiştir. Bu reformlar arasında, Osmanlı kimliği oluşturma amacıyla yeniçerilerin kaldırılması, yeni askeri birliklerin oluşturulması, tebaanın mülkiyet haklarının güvence altına alınması, vergilerin artırılması ve eğitimin yaygınlaştırılması gibi önemli faaliyetler yer almaktadır (Mardin, 2004: 11-13).

Osmanlı Devleti'nde modernleşme, 19. yüzyılda Tanzimat reformlarıyla devam etmiştir. Bu yeniliklerin gerçekleştirilmesi, bir taraftan geleneksel Osmanlı makamlarının zayıflamasına neden olurken diğer taraftan ülkenin Avrupa uygarlığına yakınlaşmasını sağlamıştır. Süreçte, yasalarda yapılan değişikliklerle Osmanlı tebaalılarının can ve mal güvenliği sağlanmıştır. Osmanlı Devleti'nde modernleşme sürecinde, askeri ve devlet idaresi alanında yenilikler öncelenerek çöküş durdurulmaya çalışılmıştır. Ancak bu teşebbüslerin gecikmiş yenilikler oluşu, imparatorluğun çöküşünü engelleyememiştir (Hakov, 2004: 40). Bütün bu süreç boyunca, imparatorluğu çöküşten kurtarma adına çeşitli fikir hareketleri de ortaya çıkmıştır. Bu fikir akımlarından en önemlileri İslamcılık, Türkçülük ve Batıcılıktır. "Batı emperyalizminin dünya çapındaki yayılışı karşısında, ülkelerin sömürgeleştirilmesine karşı tepki gösteren Müslümanların duygu ve

düşüncelerini dile getiren ve buna İslamiyet ile çare arayan” (Akşin, 2011: 83) İslamcılık akımının devletin çöküşünü engelleyemeyeceğinin anlaşılması üzerine, özellikle II. Meşrutiyetin ilanından sonra Türkçülük ve Batıcılık akımları güç kazanmıştır. Türkçülük akımının savunucuları ve destekleyicileri olan aydınlara göre, devlet ancak dili, kültürü ve hedefleri bir olan topluma dayanarak varlığını sürdürebilir. Batıcılık ise Batı’yı her alanda örnek almak isteyenlerin yaklaşımını adlandırmak için kullanılmıştır. Geçmişten gelen birçok şeyi değiştirmeye karar veren, radikal cenahtaki özellikle Jön Türkleri kapsayan Batıcılara göre, Doğu’dan gelen her şey ‘geri’, Batı’dan gelecek her şey ‘ileri’ kabul edilmiş ve bu cenah büyük bir hayranlık duygusuyla ‘kuvvetli ve üstün olan her şey Batı’dadır’ fikirlerinden ilham almıştır (Ülken, 1998: 207). Batıcılığın güçlülikle bir sayılması, eski dinsel değerlerin ancak milli gücü artırdıkları oranda önemli oldukları kanısını da dönemin düşünürleri arasında yerleştirmiştir. Balkan Harbi’nin Osmanlılar arasında yarattığı kırınlık karşısında bile tutum değişmemiştir. Zira bu durum, Dr. Abdullah Cevdet tarafından “*Bir ikinci medeniyet yoktur. Medeniyet, Avrupa medeniyetidir.*” şeklinde özetlenir (Mardin, 2004: 16). Bu temel düşüncelerle bağlantılı olarak öncelikle dil, tarih ve edebiyat alanındaki çalışmalarla başlayan bu hareketler, imparatorluğu çöküşten kurtaramasa da daha sonra gelişerek ve güçlenerek Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasında önemli rol oynamıştır.

Kurtuluş Savaşı’nın ardından, yeni devletin lideri Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye’nin çağdaş bir toplum yapısına kavuşması ve ileri uygarlık seviyesine ulaşması için Batılı ülkelerin oluşturduğu uygarlığın dışında kalmasını istememiştir. 29 Ekim 1923 tarihli konuşmasında, “*Memleketimizi asrileştirmek istiyoruz. Bütün çalışmamız Türkiye’de asri binaenaleyh Batılı bir hükümet vücuda getirmektir. Medeniyete girmek arzu edipte Batı’ya yönelmemiş millet hangisidir?*” (Karluk, 1998: 367) sorusuyla bu konuda kararlı olduğunu beyan etmiştir. Milli değerleri kaybetmeden Batı ve muasır medeniyetlerin model

alınmak istendiği o dönemde, tarihte eşi benzeri görülmemiş devrim sürecine girilmiştir. Burada şu nokta önemlidir: Batı Avrupa’da modernleşme, evrimsel gelişme neticesinde meydana gelmiştir; yani toplum “aşağıdan yukarıya” bir gelişim göstermiştir. Türkiye’de ise tam tersi bir gelişme yaşanmıştır. Yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin kadroları, Osmanlı bürokrasisinden farklılaşmayan, asker ağırlıklı bir bürokrasi tarafından tasarlanmış ve kurulmuştur (Cangızbay, 2000: 14-15). Bu bağlamda, modernleşme aydınları ve bir kısım devlet idare elitinin Atatürk’e destek vermesiyle yeni devlette “yukarıdan aşağıya” şeklinde bir modernleşme yöntemi izlenmiş; eskiye dair ne varsa ortadan kaldırılması veya yenileştirilmesi temel amaç edinilmiştir (Hakov, 2004: 42). Bu nedenle, Keyder’e göre “modern” kökünden türetilmiş bütün sözcükler içinde Türkiye’nin deneyimine en uygun düşeni “modernleştirmek” tir. Bu eylemi gerçekleştiren modernleştirici elitin hedefi ise “kendi modernlik anlayışına uygun kurum, inanç ve davranışları” seçilmiş nesne olarak Türkiye halkına kabul ettirmek olmuştur (Keyder, 1998: 31).

Reformlara, devletin şeklinin ve yapısının değiştirilmesiyle başlanmıştır. 20 Ocak 1921’de “Teşkilât-ı Esasiye Kanunu” kabul edildikten sonra, “hâkimiyet, kayıtsız şartsız milletin” olmuştur. Ayrıca, “icra kudretine ve kanun yapma yetkisine sahip olan ve milletin yegâne ve hakiki temsilcisi olarak Büyük Millet Meclisi” nin konumu ilan edilmiştir. Amaç, Batı’daki gibi bir ulus-devlet oluşturmaktır. Bu, eskiyle bağı koparmak, yenileşmek, modernleşmek adına birincil koşuldur. Bundan sonra ilk hedef, saltanatın kaldırılmasıyla siyasi reformların en önemli boyutunu tamamlamaktı. Ancak bu atılımın basit olmadığı, Atatürk’ün en yakın arkadaşlarının bazılarının hâlâ saltanata bağlı oldukları dönemde bilinmektedir. Bu konu, Atatürk’ün kesin kararlı olduğu konular arasındadır. İlk etapta, saltanat ve hilafet birbirinden ayrılacak, sonrasında ise saltanat kaldırılacaktır. Saltanatın kaldırılmasından sonra Osmanlı şehzadesi hilafet makamına geçecek, ancak konumu siyasi değil, yalnızca dini temsil sınırları içinde olacaktı. Ayrıca bu siyasal

dönüşümle, dinsel muhalefetin de etkisiz hale getirilmesi hedeflenmiştir (Lewis, 2008: 345-346). Meclise hazırlanan tekliflerin sunulmasının ardından, şiddetli bir muhalefet tekrar kendini göstermiştir. Ancak Atatürk, *“Sayın milletvekilleri, iktidara sizin yaptığınız gibi uzun uzun tartışmalar neticesinde gelinmez, iktidara güç ve kanla gelinir. Dedelerimizin dedeleri Türk halkına kendi iktidarlarını ancak bu surette kabul ettirebilmişlerdir. Halkımız da şimdi bunu iade etmektedir. Siz istesenez de istemesenez de bu yine olacak, fakat ortadan birkaç kelle kaybolacak.”* sözleriyle kesin tavrını ortaya koymuştur (Hakov, 2004: 42). Bu konuşmanın ardından kanun taslağı hazırlanmış; saltanat ile hilafet birbirinden ayrılmış ve saltanat kaldırılmıştır.

Diğer taraftan, reform sürecinde saltanatın izlerini taşıyan ve beş yüzyıl boyunca imparatorluğun başkenti olan İstanbul’un konumu da reform sürecinde bir diğer önemli meseleydi. Zira camileri, sarayları, dini şahsiyetleri, saray erkânı ve kozmopolit tüccar topluluklarıyla İstanbul, eskiye aitti ve yeni devletin merkezi olarak düşünülmemiştir. Yaşanan değişimleri simgeleme amacıyla, hanedanı veya imparatorluğu değil, sadece Türk milletini temel alan ve ana yurdun tam merkezinde yer alan bir başkent seçildi. Başkentin Ankara olarak değiştirilmesiyle yenileşmenin bir adımı daha atılmıştır. Bundan sonra, Atatürk daha köklü bir değişim hazırlığına girmiş ve Cumhuriyet’i ilan etmiştir (Lewis, 2008: 351). Böylece siyasi reformların en önemli bölümü tamamlanmış ve “Devletin yönetim şekli ne olacak? ve “Önderi kim olacak?” soruları cevabını bulmuştur.

Reformlara, devletin dini simgelerden arındırılmasıyla devam edilmiştir. Bu alanda, hilafetin kaldırılması da hedef olarak belirlenmiştir. Bundan sonra, Atatürk din devleti görünümünü dönüştürme adına ikinci sembolik adımı atmış ve kılık-kıyafet reformlarıyla Türkiye’nin eskiden kurtulma, yenileşme ve modernleşme hareketini sürdürmüştür. Amaç, millet olarak medeni bir

görünümüne kavuşmaktır; ancak eski kıyafetler buna engeldir. Atatürk halka hitaben yaptığı bir konuşmasında bu durumu “...medeniyim diyen Türkiye Cumhuriyeti halkı, aile hayatıyla, yaşayış tarzıyla, dış görünüşüyle dahi medeni olduğunu fiilen göstermeye mecburdur.” şeklinde özetlemiştir. Yine, fes, sarık, cübbe, medeni görünümün ne milli ne de beynelmilel (uluslararası) bir ifadesidir. Medeni olmak için yine Batı örnek alınacak ve “dünyanın uygar milletlerinin ortak kıyafetleri” olan şapka, pantolon, gömlek, ceket gibi giysiler tercih edilecektir. Kılık-kıyafet reformunun ardından, Batı’nın saat ve takvimi de aynen benimsenmiş ve modernleşme yolunda bir diğer adım daha atılmıştır. Bunun yanı sıra, İsviçre Medeni Kanun’u kabul edilmiş, şeriatın etkisi silinerek, hukuk reformu ile çağdaşlaşma hareketi devam etmiştir. Mevcut dönemdeki Taktir-i Sükûn Kanunu’nun reformların uygulanmasında önemli ölçüde etkisinin olduğu görülmektedir (Lewis, 2008: 358-368).

1927 genel seçimlerinin ardından, Atatürk tekrar Cumhurbaşkanı seçilmiş ve İsmet İnönü’yü Başbakan olarak atayarak yeni bir dönemin başlangıcını yapmıştır. Bundan sonra, amaç Türk devletine ve halkına daha fazla milli, laik, modern ve daha az İslami karakter kazandırmaktır. Bu amaçla “Türk devletinin resmi dini İslam’dır” hükmü 5 Nisan 1928’de anayasadan çıkarılmıştır. Ancak yeni devleti Doğu’ya bağlayan ve Batılı milletler topluluğundan ayıran bir simge olarak Arap alfabesi hâlâ kullanılmaya devam etmekteydi. Modernleşme sürecinde bir diğer önemli gelişme, harf inkılabıyla sağlanmış ve Latin harflerinin kabulüyle yeni bir dönem başlamıştır. Kurtuluş Savaşı’nın başkomutanı, yeni Cumhuriyet’in Cumhurbaşkanı, şimdi başöğretmen sıfatıyla yeni bir modernleşme hedefi tasarlamıştır. Değişimin altında yatan temel amaç ise, toplumsal ve kültürel alanda gelişmenin veya eğitime dönük bir reformun aksine, “geçmişin kapısının kapatılması, geleceğin kapısının açılması”ydı. Dolayısıyla, geçmişle ve Doğu’yla olan son bağın koparılması yoluyla, Türkiye’nin modern Batı uygarlığıyla bütünleşmesinin kolaylaştırılması amaçlanmıştır (Lewis,

2008: 370-374). Kısaca, yapılan kültür devrimleriyle, Cumhuriyet modernleşmesinde ulus-devletin kurulması ve inşası temel bir hedef olmuştur. Ancak bu süreçte izlenen yol ve benimsenen yöntemler, toplumu dönüştürme açısından yeterince etkili olamamıştır. Pozitivist bir bakış açısıyla, toplumun dönüşümünün sadece elitler aracılığıyla ve modernleşme modelleriyle sağlanabileceği düşünülmüştür. Fakat bu yaklaşım, halk kitlelerini yeterince seferber edememiş ve toplumun geniş kesimlerinin sürece dâhil edilmesi sağlanamamıştır (Söğütü, 2008: 52). Bu da istenen dönüşümün gerçekleşmesine engel olmuştur.

Diğer taraftan, 1929'da Büyük Bunalım'ın ardından ekonomide de reformlara olan ihtiyaç doğmuş ve bu bunalımın etkilerinin derinleşmesini engellemek amacıyla çeşitli arayışlara girilmiştir. Sovyetlerin etkisiyle "Devletçilik" ilkesi benimsenmiş ve ülke çapında önemli ölçüde bir sanayi devrimine başlanmıştır. Özel mülkiyet tamamen reddedilmemiş, ancak kalkınma için devlet müdahalesi bu dönemde şart olarak görülmüştür. Ülkenin çeşitli yerlerinde fabrikalar açılarak kalkınma sağlanmaya çalışılmıştır. Ekonomi ne kadar güçlüyse, modernleşme sürecinin de o kadar güçlü olacağı inancı hakim olmuştur. Dolayısıyla, ekonominin modernleşmedeki önemi kavranmıştır. Ancak, özellikle tek parti döneminde (1923-1945), içe dönük sanayileşme çizgisinin kentli ve taşralı elitler etrafında şekillenmesi, kırsal kesimdeki kitleleri kapsayamamış ve kırsal kesim modernleşme sürecinden yeterince faydalanamamıştır. II. Dünya Savaşı sonrası ve çok partili hayata geçişle birlikte, köyden kente göç olgusu kent dokusunu tamamen değiştirmiş ve özellikle 1950'lerden sonra traktör ve diğer aletlerin tarıma girmesiyle birlikte, toplumda köklü yapısal değişim süreci hızlanmıştır. 1960'lardan 1990'lara kadar sanayi büyüme hızı yüksek olmuş giderek kalkınan kalkındıkça modernleşen bir Türkiye ortaya çıkmıştır. 1990'lardan itibaren özellikle Avrupa Birliği ve uluslararası örgütlerle hızlanan ilişkiler, Batılılaşma hedeflerinin daha belirgin bir şekilde ortaya konulmasını

zorunlu kılmıştır. Küreselleşmenin etkisini daha çok hissettirmesi ise Batı normlarının benimsenmesini elzem haline getirmiştir (İçli, 2002: 248-249). Siyasal, sosyal, ekonomik ve hukuki boyutlarıyla yapılan reformlar süreklilik arz etmekte, Türkiye, Batının gerisinde kalmak istememekte ve yaşadığımız dönemde dahil bu çaba yoğun bir şekilde devam etmektedir.

4.GELENEKTEN GELECEĞE JAPON MODERNLEŞME SÜRECİ

Japon modernleşmesi, genel olarak, farklı ülkelerin modernleşme süreçleriyle benzer özellikler taşır. Ancak, Japonya'nın tarihsel geçmişinden kalan sosyo-kültürel miras, bu ülkenin modernleşme çabalarını etkileyip yönlendirmiştir. En belirgin farklılık ise "Japonya'nın öncelikli sorununun geleneksel yapısını koruyarak modernleşmesi, Batı'dan gerekli teknolojiyi almakla yetinip Japonluğunu koruduğu" kanısıdır (Belge, 2011: 394-395). Aslında, Japonya'yı modernleşme sürecine iten temel gücün, Batı ile kurulan ilişkiler olduğu söylenebilir. Zira, ABD ve İngiltere'nin kendi çıkarları çerçevesinde bu ülkeye olan ilgisi ve bu ülkeyi biçimlendirme telaşı, iki yüzyıldan fazla Batı'ya kapalı bir yaşam sürdüren Japonya'yı dışa açılmaya zorlamıştır. Meiji döneminde (1868-1912), modernleşme bir devlet politikası olarak benimsenmiş ve uygulanmıştır. Aynı zamanda, Japon modernleşmesi toplumsal gelişme ve çatışmaların değil, Batı'nın egemenlik ilişkilerine uyum sağlamanın bir sonucudur. Bu durum, Japon modernleşmesini Batı modernleşmesinden ayıran bir nüanstır (Büyükbay, 2008: 123).

Günümüzde Japonya, teknolojik açıdan dünyanın en gelişmiş ülkelerinden biridir ve modern bir görünüme sahiptir. Ancak, bu modern görünümün detaylarında geleneksel yapı dikkat çeker. Japonya, modernleşme sürecinde kendi zihniyetini ve geleneklerini de korumuştur. Modernleşme sürecinde Batı model alınırken, Japon milli değerleri ve gerçekleri öncelenmiş, İmparatorluk hâkimiyeti, din, dil ve yazı gibi geleneksel değerler muhafaza edilmiştir. Japonya'nın maddi

medeniyeti gelişirken, manevi değerler yerinde kalmış ve zenginleşmiştir. Japonya, dünya teknoloji ve moda üretiminde öne çıkmış, dil, kültür ve bilimde belirgin bir yer edinmiştir. Japon modernleşmesi, diğer Asya ülkeleri için bir model teşkil etmiştir. Japonya'dan sonra Güney Kore, Tayvan, Singapur, Malezya ve hatta Çin, modernleşmenin "Japon usulünü" kullanmışlardır (Eltazarov, 2012).

Japon modernleşmesi üzerine Türkiye'de sıklıkla dile getirilen "II. Dünya Savaşı sonrası gerçekleşen bir mucizedir" görüşünün yanıltıcı olduğunu belirtmek de önemlidir. Bu görüş, Japonya'nın modernleşmesinin sadece savaş sonrası döneme dayandığını öne sürse de aslında Japon mucizesinin kökenleri çok daha eskiye, 18. ve 19. yüzyıllara kadar uzanmaktadır. Japonya'nın II. Dünya Savaşı sonrası elde ettiği ekonomik ve teknolojik başarılar, geriye dönük bir tarihsel süreçte, özellikle Edo (Tokugawa) ve Meiji dönemlerinde atılan temellerin üzerine inşa edilmiştir (Tuncoku, 1997: 284). Bu iki dönemde gerçekleştirilen reformlar, sanayileşme ve devlet yapısındaki köklü değişiklikler, Japonya'nın savaş sonrası gelişiminde belirleyici rol oynamıştır. Kısaca, Japonya'nın savaş sonrası başarısı, aslında çok daha önceki tarihsel süreçlerin birikiminin ve doğru adımların bir sonucudur.

Japonya'nın Edo Dönemi (1603-1868), yaklaşık 250 yıl boyunca dış dünyaya kapalı kalan bir dönemdir. Bu süre zarfında ülkeye yabancıların girişi yasaklanmış ve Japonların yurt dışına çıkması engellenmiştir. Ticaret yalnızca Nagazaki'deki Deşima limanında yapılmıştır. Ancak Japonya, bu izolasyon döneminde Avrupa'daki bilimsel ve teknolojik gelişmeleri takip etmek için özel heyetler göndermiş, Avrupa'dan gelen buluşları ülkesine aktarmıştır. Ayrıca, Batı'nın sömürgeci etkisiyle karşılaşan Hindistan, Çin ve Osmanlı gibi ülkelerin gerileme süreçlerini inceleyip raporlar hazırlamıştır. Bu durum, Edo Dönemi'nin dışa kapalı olmasına rağmen bilgi akışının tamamen kesilmediğini, aksine önemli

yeniliklerin transferinin sürdüğünü göstermektedir. Japonya, Çin ve Kore aracılığıyla aktarılan kültürel, teknik ve bilimsel bilgileri özümlediği gibi, güçlü bir sanayileşmenin temellerini de bu uzun izolasyon sürecinde atmıştır. 1850’li yıllarda Batılı devletler, Japonya’yı dışa açılmaya zorlamış ve uluslararası deniz ticareti ile buharlı gemilerin liman gereksinimleri, Japonya’nın izolasyonunu sonlandırmıştır. Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere Batılı ülkeler, Japonya ile eşit olmayan ticari anlaşmalar imzalayarak ayrıcalıklar kazanmıştır. Osmanlı’daki kapitülasyonlara benzeyen bu anlaşmalara Japonlar, “Fubyodo Joyaku (Eşit Olmayan Anlaşmalar)” olarak adlandırmaktadır. Ancak, 25-30 yıl içinde Japonya, bu durumu tersine çevirip, daha eşit statüde anlaşmalar yaparak yarı bağımlılıktan kurtulmuş ve dış dünyaya tümüyle açılmış (Tuncoku, 1997: 284-285). Böylece, Japonya modernleşme yolunda önemli bir aşamayı geride bırakmıştır.

1868-1912 Meiji Dönemi, Japonya’da Batı teknik yöntemlerinin, kurumlarının aktarılıp benimsendiği ve hızlı bir sanayileşme ve kalkınmanın gerçekleştirildiği bir aydınlanma dönemi olarak tasvir edilebilir. Meiji Dönemi’nde "Japon Ruhü ve Batı İlmî" sloganıyla özdeşleşen modernleşme süreciyle, “eski dönemlerin ideal insan tipi olan Samurayların nitelik ve fonksiyon değiştirmiş bir devamı olan yeni bir Japon nesli yetişmiştir”. Modernleşmenin ilk dönemlerinde, Samurai sınıfından gelen yeni nesil, modern eğitim alarak Japonya’nın elit tabakasını oluşturmuştur. Bu elit grup, Japonya’nın her alanda büyük ilerlemeler kaydetmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. 20. yüzyılda ise Japonya, dünya genelinde milli kültür geleneğine yabancılaştırmadan modernleşen bir ülke olarak modernleşme sürecindeki diğer ülkelere örnek olmuştur (Koyama ve Özcan, 2019: 375).

Japonya, Meiji Dönemi’ne kadar özellikle Edo Dönemi’nde gerekli altyapıyı kurmuş, Meiji Dönemi ise bu temeller üzerine hızlı bir kalkınma süreci

getirmiştir. Eğitimde yapılan köklü reformlar, çağdaş, akılcı ve seküler bir sistemin kurulmasıyla okuryazarlık oranını hızla artırmıştır. Yurtdışına gönderilen gençler, gelişmiş bilim ve teknolojileri öğrenip ülkelerine aktarmıştır. Ayrıca, yabancı uzmanlar devlet ve özel sektör aracılığıyla Japonya'ya getirilmiş ve ülke iç kaynaklarıyla köklü reformlar gerçekleştirilmiştir. Bu kalkınma modeli, dış borçlanmadan çok içsel sermaye ve yatırımlar yoluyla hayata geçirilmiştir ve aynı yaklaşım, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde de uygulanmıştır (Tuncoku, 1997: 285-286). Bu süreç, Japonya'nın sürdürülebilir ve bağımsız bir kalkınma modeli oluşturduğunu göstermektedir.

Meiji dönemi reformlarından göze çarpan birkaç örnek verilecek olursa, en önemli reformlardan ilki, bin yıldır başkent olan Kyoto'nun yerine Tokyo'nun başkent yapılmasıdır. Bu reformda da daha önce Türk modernleşmesinde ifade ettiğimiz amaç güdülmüş geçmişle bağların koparılması hedeflenmiştir. Merkezi bir hükümetin kurulması, feodal beyliklerin kaldırılarak, yerine valiliklerin kurulması ve mülkiyet hakkının tanınması da diğer önemli reformlardandır. Bir diğer önemli reform ise katı sosyal sınıf sisteminin kaldırılması, her ferdin istediği mesleğe girme hakkının tanınması olmuştur. Yine Türk modernleşmesine benzer şekilde, orduda büyük bir reform yapılmış, feodal askeri düzen sona erdirilmiş, samurai sınıfının tekelinde olan orduya, genel asker alma sistemi getirilmiştir. Bu, köklü değişikliklerden biridir. Ayrıca, köleliğin yasaklanması, kadınların ilk kez kocaları aleyhine boşanma davası açma hakkına sahip olmaları da önemli adımlardandır. 1873 yılında 1200 yıldır kullanılan Çin ay takvimi terk edilerek Batı'nın Gregoryen takvimi alınmıştır. 1876'da ise pazar günleri resmî tatil ilan edilmiştir. Batı tipi modernleşmenin etkisiyle Japon kadın ve erkeğinin saç stili, yemek düzeni ve giyim gibi özel alanlarda da zamanla dönüşüm yaşanmıştır (Ozankaya, 1965: 301-302)

Japonya'nın milli kimlik ve ulusal bilinç konusundaki derinleşmiş anlayışı, modernleşme sürecinde önemli bir rol oynamıştır. Japonya'nın etnik homojenliği, dil birliği ve dini ortaklıkları, toplumun kolektivist bir yapıya sahip olmasını sağlamış ve bu da toplumsal uyumu güçlendirmiştir. "Milliyetçilik" kavramı yerine, "Japonluk" gibi daha içsel bir tanımın kullanılması, Japonya'nın kültürel aidiyet ve kimlik anlayışının derinliğini gösterir. Bu bağlamda, Japonya 1850'lerde dış dünyaya açılmaya başladığında, güçlü bir milli kimlik ve kalkınma için gerekli altyapıya sahipti. Bu sağlam temeller, Japonya'nın modernleşme ve sanayileşme sürecinde başarılı olmasını mümkün kılmıştır (Tuncoku, 1997: 286). Kısaca, Japonya'nın hızlı kalkınma süreci, yalnızca dışsal faktörlerden değil, aynı zamanda toplumsal değerler, kültürel kimlik ve tarihsel birikimin etkisiyle şekillenmiştir. Japonya'nın modernleşme süreci, sadece ekonomik ve teknolojik yeniliklerle sınırlı kalmamıştır, aynı zamanda toplumsal değerlerin modernleşmeye entegrasyonu da sağlanmıştır. Japonya, Batılı modernleşme modellerini doğrudan kopyalamak yerine, kendi geleneksel kültürel değerlerini ve toplumsal yapısını modernleşme sürecine dahil etmiştir. Bu durum, Japonya'nın farklı bir kalkınma yolu izlemesini sağlamıştır. Japon toplumu, bireysel çıkarları değil, toplumsal faydayı ön planda tutan bir anlayışla hareket etmiş, bu da güçlü bir toplumsal birlik ve verimlilik yaratmıştır. Ayrıca, Japonya'nın modernleşmesinde insan faktörünün rolü büyüktür. Toplumun disiplini, çalışkanlık ve sadelik gibi değerleri, ekonomik kalkınmaya güçlü bir ivme kazandırmış ve geleneksel yapıların modern topluma uyarlanmasıyla önemli bir etken olmuştur. Sonuç olarak, Japonya'nın modernleşme süreci, dışsal etkilerin yanında içsel toplumsal dinamiklerin de ne kadar belirleyici olduğunu ve geleneksel değerlerin modernleşme için bir engel değil, aksine bir güç kaynağı olabileceğini göstermektedir.

5. TÜRK VE JAPON MODERNLEŞMESİ SÜREÇLERİNİN BENZERLİKLERİ VE FARKLILIKLARI

Türk ve Japon modernleşme süreçleri, bazı temel yönleriyle benzerlik gösterirken, aynı zamanda belirgin farklılıklar da içermektedir. Her iki ülke de Batı'yı ilerleme ve çağdaşlaşma adına bir model olarak görmüş ve modernleşme hareketlerini bu doğrultuda şekillendirmiştir. Bu bağlamda, “milli bilince ulaşma, milli devletin kurulması, modernleştirici bir lider veya grubun ortaya çıkması ve siyasi iktidarı ele geçirmesi, siyasi ve kurumsal reformların gerçekleştirilmesi” gibi temel dinamikler, Japonya ve Türkiye'nin modernleşme süreçlerinde ortak noktalar olarak öne çıkmaktadır. Geçmişle ve eskiyle olan mücadele, her iki ülkede de modernleşme sürecinin önemli bir parçası olmuştur. Bu doğrultuda, “yüzyıllarca başkentlik yapmış Kyoto ve İstanbul'un başkentlikten çıkarılması, katı ve kapalı sınıf sistemlerinin ortadan kaldırılması, kadın haklarının genişletilmesi, devletin iktisadi faaliyetlere, neredeyse aynı nedenlerle müdahil olması ve kılık kıyafet düzenlemeleri” gibi (Ozankaya, 1965: 307) yapısal değişimler, Türkiye ve Japonya arasında önemli modernleşme benzerlikleri olarak değerlendirilebilir.

Modernleşme sürecinde benzer yönleri sunmak adına daha çeşitli örnekler vermek yerinde olacaktır. Japonya'nın siyasi ve ekonomik modernleşme başarısının temel nedeni, kesintisiz ve disiplinli bir şekilde yürütülen planlı çabalaradır. Bu yaklaşım, Atatürk döneminde eğitime önem verilmesiyle benzerlik göstermektedir. Meiji Dönemi'nde Japonya'nın modernleşmesinin başlıca faktörü, Türkiye'dekine benzer şekilde Batı teknolojisinin üstünlüğünün anlaşılması, aradaki uçurumun kapatılma arzusu ve millî çıkarların ön planda tutulmasıdır. Japon modernleşmesinde önemli bir diğer faktör ise “temel eğitim sistemi” dir. Bu sistem, Türkiye'deki Atatürk dönemine benzer şekilde millî bütünleşmenin ve modernleşmenin desteklenmesinde kritik bir rol oynamıştır. Diğer taraftan Japonya'daki Meiji Dönemi'ndeki endüstrileşme ve sermaye birikimi çabaları, Atatürk dönemi devletçilik politikalarıyla paralellik göstermiştir. Devlet; çelik, çimento, porselen, tuğla ve tekstil endüstrilerinin kurulmasına

öncülük etmiştir. Ancak Japonya'nın hızlı ve sürekli modernleşmesine katkıda bulunan, geçmişten gelen tecrübe ve birikim de önemli bir faktördür. Bundan başka, benzer şekilde din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı tutulması, iki ülkenin de gelişimine ve değişimine önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. Japon modernleşmesi, Türk modernleşme sürecine benzer şekilde “lâiklik, gerçekçilik, rasyonalizm, pragmatizm ve milliyetçilik” gibi Batı'nın Rönesans ve Reform döneminden beri izlediği ve uygar ülkeleri yükselten ilkelere dayanmaktadır (Giritli, 1986: 361).

“Batılılaşmayı veya Batılı gibi olmayı içselleştirmek ve bu sürecin kişiler üzerinde yarattığı bazı psikolojik, sosyal sorunlar” önemli konulardır. Japon ve Osmanlı-Türk bireyleri, yerel kültürlerinin geleneksel akıl ve duygu anlayışlarıyla Batı kültürünün rasyonel ve duygusal tanımlamalarını benimsemek zorunda kalmışlardır. Bu durum, bireylerde kültürel kimliklerini koruma ve modern Batı ile gelenekler arasındaki çatışmaları dengeleme ihtiyacı da doğurmuştur. Japon ve Türk toplumları, Batı'nın rasyonel kamu kültürü ile geleneklerinin özel alanlarındaki kültürlerin birleşiminden kaynaklanan bir ikileme yaşamak zorunda kalmışlardır. Modernleşme süreci, bireylerin kamu ve özel alanlarında, duygusal ve rasyonel değerlerin çatışmasına da yol açmıştır. Geleneksel kültür ile Batı kültürünün karışımından oluşan “melez kültürel ortamlar” medyana gelmiştir. Kısaca, Japon ve Türk toplumlarında Batılılaşma sürecinin bireylerin psikolojik yapısında yarattığı kültürel gerilimler hem tarihsel hem de bireysel düzeyde karmaşık ve çok katmanlı sorunlar ortaya çıkarmıştır (Esenbel, 2000: 32-33).

Türk-Japon modernleşmesinin farklılaşan yönlerine bakıldığında, Türkiye'nin modernleşme sürecinin Japonya'dan daha geç başlaması ve Japonya'nın ulaştığı seviyeye birçok açıdan henüz erişememesi en önemli farklılıklardandır. Bu durumun nedenleri arasında öncelikle, “iki ülkenin jeo-

politik konumları, modernleşme hareketinin başladığı tarihi dönem ve tevarüs ettikleri sosyal yapı ve kültür arasındaki farklılıklar” sayılabilir. Jeopolitik bakımdan Japonya, modernleşmenin ilk şartı niteliğinde olan milli bir devletin kurulmasına daha çok elverişli bir durumda olmuştur. Doğal sınırlarla çevrili bir ada olmasının yanında Japonya etnik, din ve dil yönünden homojen olması sebebiyle modern milli devletin kurulması için ideal ortam ve elverişlikti. Cumhuriyet öncesi Türkiye ise üç kıtaya dağılmış toprakları ile çeşitli etnik, din ve dil gruplarından oluşan halkı ve daha az doğal sınırlarıyla, modern milli devletin kurulmasının kolay olmayacağı bir durumdaydı. Öte yandan, Japonya, Batı’nın sanayi ülkelerinin en geç ulaşabildiği ve tarihsel nedenlerle sömürgeleştiremediği bir ülke olmasına karşın, Osmanlı İmparatorluğu, Batı sanayi ürünlerinin ve siyasi müdahalelerinin ilk ulaştığı ülkelerden biri olmuştur (Ozankaya, 1965, s. 308). Bu noktada, Osmanlı İmparatorluğu, zengin toprakları açısından kısıtlı doğal kaynaklara sahip, küçük ve dağlık Japonya’ya kıyasla yayılmacı ulus-devletler için ganimet niteliğindeydi. Bu durum, Japonya’nın aynı zamanda Batı’nın yasal ve politik yapılarını hızla benimsemesi gibi bir avantaj sağlamış, aynı zamanda 19. yüzyıl emperyalizminin taarruzlarından korunmasını da mümkün kılmıştır (Esenbel, 2015: 237).

Öte yandan, toplumsal yapı ve kültür ile ilgili farklılıklara bakıldığında, Japonya’da tarih boyunca sürekli “yerli bir tüccar ve sanatkâr sınıfı” bulunurken, Müslüman Türkler genellikle “askerlik, din adamlığı, idarecilik ve çiftçilik” le meşgul olmuşlardır. Bu durum, sanat ve ticaretin, zamanla devletin egemenliğinden ayrılan azınlıkların elinde kalmasına neden olmuştur. Bundan başka, Japonya’da dini değerler zamanla yeni yorumlamalara tabi tutulmuş, çok çalışmak, çok kazanmak ve tasarruf etmek, dinin makbul gördüğü değerler arasına girmiştir. Ancak Türkiye’de dini kalıplar toplumu derinden etkilemiştir (Ozankaya, 1965: 308). Bu durumun, siyasi çıkar amaçlı insanlar tarafından kullanılması, modernleşme sürecini yavaşlatan diğer önemli sebeplerden biridir.

Atatürk'ün kararlılık ve katı bir tutumla gerçekleştirdiği devrimler ve seküler bir devlet arzusu ise modernleşmenin ivmesini hızlandırmayı amaçlamıştır.

Avrupa'nın Osmanlıları "Hasta Adam" olarak nitelendirmeye başladığı sıralarda, Japonya'nın 1868 yılından sonra dünyanın en güçlü ülkelerinden biri haline nasıl geldiği sorusu önemlidir. Bilim ve teknolojiyi özümseyen Japon modernleşmesinin hızı ve başarısının arkasındaki en önemli güçlerden biri de hiç şüphesiz tavizsiz lider faktörüdür. Özellikle erken modern dönem yöneticilerinin aksine, ilk Meiji kuşağı liderlerinin cesaretleri, radikal kararlarının alınmasını sağlamış ve reformları nihai amacına ulaştırarak Batı medeniyetinin içselleştirilmesiyle modern Japonya'nın doğuşunu hızlandırmıştır. Buradaki eski ve yeninin yan yana olmasına geçit vermeyen kararlı tavrın, "eskinin, yeniye uygun olarak değişime zorlanmasıyla" aşıldığı görülmektedir. Ulusal ortaöğretim sisteminin kurulmasının ardından geleneksel okulların kaldırılması veya geleneksel Japon kıyafeti olan kimononun Batı'nın kültür kodlarına uygun hale getirilmesi, eskiyi hızla dönüştüren yenileşme hareketlerinden sayılabilir. Bu gelişmeler, Osmanlı modernleşmesinin erken dönemlerinden ziyade, Türkiye Cumhuriyeti devrimleri sırasında daha radikal bir şekilde görülebilmektedir (Esenbel, 2015: 237-238). Bu durum ise iki ülke arasındaki modernleşme ivmesinin farklılaşmasını da açıklamaktadır.

6.SONUÇ

Türk ve Japon modernleşme süreçleri, iki farklı coğrafyada ve kültürel bağlamda şekillenmiş olsa da birçok ortak özelliği paylaşmaktadır. Her iki ülke de modernleşmeyi, çağın gerekliliklerini karşılamak ve Batı'nın yükselen etkisiyle rekabet edebilmek adına bir zorunluluk olarak görmüştür. Bu amaç doğrultusunda ulus-devlet inşası, toplumsal dönüşüm ve ekonomik kalkınma gibi geniş kapsamlı reformlara girişmişlerdir. Ancak bu süreçlerin işleyişi, tarihsel ve toplumsal koşulların farklılıklarından dolayı birbirinden ayrılmıştır. Japonya

ve Türkiye, modernleşme yolculuklarında Batı'dan ilham alırken bu modeli kendi özgün bağlamlarına uyarlamışlardır. Japonya, Meiji Dönemi'nde hızlı ve planlı bir kalkınma hamlesiyle modernleşme sürecini yürütmüş, geleneksel değerleri koruyarak Batı'nın bilim ve teknolojisini benimsemeye odaklanmıştır. "Japon Ruhu ve Batı Bilimi" anlayışı, modernleşme ile geleneklerin uyum içinde var olabileceğini göstermiştir. Türkiye ise özellikle Cumhuriyet'in ilanından sonra modernleşme sürecini, daha radikal ve yukarıdan aşağıya bir yaklaşımla sürdürmüştür. Atatürk döneminde, laiklik, eğitim reformları, kadın hakları ve devletçilik gibi köklü değişikliklere gidilmiştir. Bu reformlar, Türkiye'nin Batı dünyasıyla bütünleşme arzusunun bir yansımasıdır. Her iki ülkenin de modernleşme sürecinde güçlü liderlik faktörü öne çıkmaktadır. Japonya'da Meiji yöneticileri, Türkiye'de ise Atatürk ve Cumhuriyet kadroları, modernleşme hedeflerini gerçekleştirme yolunda topluma öncülük etmişlerdir. Benzer şekilde, her iki ülke de halkın eğitim seviyesini artırmaya ve yeni nesilleri modern dünya ile uyumlu hale getirmeye yönelik reformlar gerçekleştirmiştir. Eğitim, Japonya'da modernleşmenin temel taşı olmuş ve okuryazarlık oranının hızla artmasını sağlamıştır. Türkiye'de ise Latin alfabesinin kabulü ve eğitimde laikleşme adımları, toplumun modernleşme hedeflerine ulaşmasında önemli bir rol oynamıştır. Ekonomik kalkınma, Türk ve Japon modernleşme süreçlerinin bir diğer ortak unsurudur. Japonya, Sanayi Devrimi'ni içselleştirerek ve Batı teknolojisini benimseyerek hızlı bir ekonomik büyüme sağlamış; Türkiye ise devletçilik politikalarıyla sanayi yatırımlarını teşvik etmiştir. İki ülke de ekonomik bağımsızlığı modernleşmenin bir ön koşulu olarak görmüş ve bu doğrultuda kalkınma politikaları izlemiştir.

Diğer taraftan, bu iki modernleşme sürecinin farklı yönleri de belirgindir. Japonya, jeopolitik konumu ve toplumsal homojenliği sayesinde modernleşme sürecini daha az çatışmalı bir şekilde yürütmüştür. Türkiye ise farklı dini ve etnik grupları barındıran bir imparatorluk mirasından ulus-devlet modeline geçişte

çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Türkiye’de modernleşme, geleneksel değerlerle radikal bir kopuşu içerirken, Japonya’da bu değerler modernleşmeyle uyum içinde yeniden tanımlanmıştır. Türkiye ve Japonya, modernleşme süreçlerine Batı sistemlerini örnek alarak başlamışlardır. Ancak Japonya’nın tarihsel birikimi, modernleşmeyi daha kolay hale getirirken, Türkiye daha sancılı bir süreç yaşamıştır. Sonuç olarak, Türk ve Japon modernleşme süreçleri, farklılıklarının yanında, özellikle Batı’yı bir model olarak benimseme ve ulus-devlet inşasına odaklanma açısından benzerlikler taşımaktadır. Her iki ülke de modernleşme yolunda halkın katılımını ve desteğini sağlama konusunda farklı zorluklar yaşamış olsa da bu süreçler, modernleşme hedefi olan diğer toplumlara değerli dersler sunmaktadır. Modernleşme, geçmişin mirasıyla geleceğin vizyonunu harmanlama süreci olarak sadece teknik yeniliklerle değil, aynı zamanda toplumsal uyum ve kültürel süreklilikle de şekillenir. Türkiye ve Japonya’nın deneyimleri, bu bağlamda, modernleşmenin çok yönlü ve uzun soluklu bir çaba gerektirdiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Çıkar Çatışması Bildirimi:

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek/Finans Bilgileri:

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayınlanması için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Etik Kurul Kararı:

Bu araştırma için etik kurul kararına ihtiyaç bulunmamaktadır

KAYNAKÇA

- Akkol, M. L. (2008). *Türkiye'deki Modernleşme Sürecinde Müzik*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Akşın, S. (2011). *Kısa Türkiye tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Aktay, Y. (2011). "Modernleşme ve Gelenek Bağlamında Dini Bilgi ve Otoritenin Dönüşümü." T. Bora&M. Gültekingil (Ed.) *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce (İslamcılık) içinde (345-411)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Altun, F. (2011). *Modernleşme kuramı*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Beck, U. (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*. London: Sage Publications.
- Belge, M. (2011). *Militarist modernleşme*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Büyükbaş, H. (2008). "Batı Dünya Egemenliği ve Batı-Dışı Modernleşme: Japon Modernleşmesi ve Uluslararası İlişkiler Bağlamı." *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 4(16-17), 119-142.
- Cangızbay, K. (2000). *Hiçkimsenin Cumhuriyeti*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Coşkun, İ. (2012). "Modernleşme Kuramı Üzerine." İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi, 3(1), 289-314.
- Durgun, Ş. (2010). Sosyal Bilimlerde Evrenselcilik Tartışmaları. *Modernleşme ve Siyaset içinde (13-44)*. Ankara: A Kitap.
- Durgun, Ş. (2010). Tamamlanmamış Bir Proje: Modernleşme ya da Demokratikleşmenin Önündeki Engeller. *Modernleşme ve Siyaset içinde (1-20)*. Ankara: A Kitap.
- Eisenstein, E. L. (1979). *The Printing Press as an Agent of Change*. Cambridge: Cambridge University.
- Eltazarov, J. (2008, Haziran). "Mucize Modernleşmenin Sırrı Japon Zihniyeti ve Batı Teknolojisi." *Temrin Dergisi*, 2, 45-48.

- Esenbel, S. (2000). "Türk ve Japon Modernleşmesi: 'Uygarlık Süreci' Kavramı Açısından Bir Mukayese." *Toplum ve Bilim*, 84, 18-36.
- Esenbel, S. (2015). *Japon modernleşmesi ve Osmanlı-Japonya'nın Türk dünyası ve İslam politikaları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Giddens, A. (1990). *The Consequences of Modernity*. Stanford: Stanford University Press.
- Giritli, İ. (1986). "Japonya'nın Modernleşmesi ve Atatürkçü Modernleşme". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 2(5), 361-378.
- Güngör, E. (2003). *Kültür değişmesi ve milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Habermas, J. (1994). "Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje" (G. Naniş, Çev.). N. Zeka (Ed.), *Postmodernizm içinde* (ss.31-44). İstanbul: Kıyı Yayınları.
- Hakov, C. (2004, Eylül). "Atatürk ve Türkiye'nin modernleşmesi." *BAL-TAM Türk Bilgisi*, 1, 39-44.
- İçli, G. (2002). "Türk Modernleşme Sürecinin Günümüzdeki Yönelimi." *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(2), 245-254.
- Karluk, R. (1998). *Avrupa Birliği ve Türkiye*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Karpat, H.K. (2022). *Kısa Türkiye tarihi 1800-2012*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Karpat, H.K. (2023). *Osmanlı Modernleşmesi: Toplum, Kurumsal Değişim ve Nüfus*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Keyder, Ç. (1999). "Türkiye'de Modernleşmenin Doğrultusu." S. Bozdoğan & R. Kasaba (Ed.), *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik içinde* (29-42). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Koyama, K., & Özcan, M. (2019). "Japonya'da 21. yüzyılın eğitimi." *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 20(1), 375-384.
- Lewis, B. (2008). *Modern Türkiye'nin doğuşu*. Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Mardin, Ş. (2004). *Türk modernleşmesi: Makaleler 4*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Ozankaya, Ö. (1965). "Japonya'nın Modernleşme Denemesi." Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 20(01), 293-309.
- Rostow, W. W. (2004). *The Stages of Economic Growth*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Söğütlü, İ. (2008). "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de Modernleşme: Kırımlar ve Süreklilikler." Muhafazakâr Düşünce Dergisi, 5(18), 33-54.
- Tuncoku, M. (1997). "Modernleşmede Japon modeli ve Türkiye", Atatürk Araştırma Dergisi, Cilt: XIII, Sayı:37, 283-291.
- Ülken, H. Z. (1998). *Türkiye'de çağdaş düşünce tarihi*. İstanbul: Ülken Yayınları.
- Zürcher, E. J. (2011). *Modernleşen Türkiye'nin tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Wagner, P. (2001). *Theorizing Modernity Inescapability and Attainability in Social Theory*. London: Sage Publications.
- Weber, M. (2012). *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism* (S. Kalberg, Ed.). London: Routledge.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Modernization is a process shaped by various societal dynamics, influenced by language, religion, ethnicity, culture, and historical context. As an essential field in political science, political elites often direct modernization. After the 17th century, modernization became more widespread, influenced by European Renaissance movements. This process embraced a perspective that rejected the old and elevated the new, leading to societal changes. The increasing number of nation-states required governance, education, healthcare, and law transformations. Western-style modernization became a model, particularly in the process of building nation-states. Modernization would mature by following the innovations of Western societies. In the 19th and 20th centuries, ideologies such as nationalism, national identity, and self-determination accelerated the modernization process in nation-states. Western-style modernization became a painful process for nation-states that were unprepared for change. However, the determined reforms of political elites have been an effort to alleviate these

challenges. In societies accustomed to the old and resistant to the new, this process has generally been characterized by ups and downs. While the modernization processes of Türkiye and Japan were shaped by different societal dynamics, both societies aimed to modernize by taking Western models as examples. Japan's modernization, which began earlier and with less conflict, progressed more smoothly than Türkiye's. In Türkiye, however, the modernization process has been more challenging due to the influence of religious and ethnic diversity in society. This study aims to compare the modernization processes of Türkiye and Japan. Both societies' transformation and reform processes will be examined, followed by an analysis of the similarities and differences between their modernization paths.

Method

The modernization journeys of different societies, with their experiences, stages, ups and downs, and all dimensions, can only be fully understood through careful and dedicated research. This study presents the key components of the Turkish and Japanese modernization processes as models. First, these two societies' transformation and reform processes will be examined, followed by a qualitative description and historical comparative analysis to highlight the similarities and differences between Turkish and Japanese modernization.

Findings (Results)

Although the Turkish and Japanese modernization processes developed in different historical and cultural contexts, they have many common points. Both countries aimed to modernize their social structures by taking the West as a model and adopting a strong leadership and reformist approach. In this process, the emphasis on the concept of the nation-state and the transformation of the social structure show significant similarities. Both Türkiye and Japan have pursued policies that question their ties with the past and are based on radical changes, aiming to increase the education level of the people and equip the new generations with modern values through educational reforms. However, the modernization processes of both countries differ according to their social dynamics. Japan has adopted modernization while preserving its traditional values, while Türkiye has preferred a more drastic Westernization path. While Japan's social homogeneity makes the process less conflictual, Türkiye's religious and ethnic diversity has made modernization more complex. In conclusion, while the Turkish and Japanese modernization processes are similar in transforming social structures by taking the West as a model and building a nation-state, the differences in social dynamics have shaped the characteristics

of these processes. These experiences reveal that modernization is a multifaceted and long-term effort.

Conclusion and Discussion

Modernization is a complex concept that includes political, social, and cultural changes and historical contexts specific to a given society. The experiences of Türkiye and Japan between the late nineteenth and the early twentieth century demonstrate that modernity is contextually constructed. Particularly in the 1800s, Ottoman Empire reformist rulers embraced progressive changes. On the other hand, the later change led by Atatürk was quite sudden and began with the intervention of a military-bureaucratic class, which immediately copied Western structures in a top-down manner. It attempted to prevent and eliminate by force traditional Ottoman-era perceptions and behaviours that were deemed to slow down development.

On the other hand, the Japanese embraced modernity during the revolutionary Meiji period of 1868 to 1912, wherein modernity included adopting science from the West and respecting tradition. The slogan "Japanese Spirit and Western Science" did not necessarily mean the extermination of tradition but embraced the integration of tradition and the modern. In short, both countries embarked on modernization journeys by modelling Western systems; however, Japan's historical accumulation made its modernization process smoother, whereas Türkiye underwent a more painful process. In Japan's modernization, public participation and successful social harmony were achieved, while in Türkiye, the conflicts between the rulers and the ruled made the process more challenging.

On the other hand, the idea of Japan's modernization as a "Japanese miracle" and its consideration as a model for Türkiye is widespread in the literature. However, it is often overlooked that Japan's modernization process started much earlier and continued with a spirit of consensus. In the state tradition that passed from the Ottoman Empire to the Turkish Republic, there have always been deep gaps between the governed and the rulers, which has led to conflicts rather than consensus between the centre (rulers) and the periphery (ruled). Influenced by traditional perspectives, this situation has complicated Türkiye's modernization process. However, in recent years, the process has been facilitated by convincing and involving the public. In short, regulating the centre-periphery relationship and creating social consciousness in modernization will likely continue accelerating progress and renewal in Türkiye.